

Kako umestiti tradicijo v sodobnost?: Maistrova knjižnica kot kulturni spomenik prinaša s svojimi posebnostmi izvirne postavitev nove izzive z umestitvijo v redni fond UKM

How to place tradition in modernity?: the Maister Library as a cultural monument, with its distinctive original setting, brings new challenges with its placement in the regular collection of the UKM

Branka Kerec Prekoršek, Vlasta Stavbar

Oddano: 6. 11. 2019 – Sprejeto: 10. 8. 2020

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 Original scientific article

UDK 027.1(497.4Maribor):929Maister

UDK 025.4.02:929Maister

Izvleček

Namen: V letu 2018 je Maistrova knjižnica, ki jo hrani Univerzitetna knjižnica Maribor (UKM), postala kulturni spomenik državnega pomena. Gre za celovito knjižno zapuščino, ki je od leta 1998, ko je bila podpisana darilna pogodba z dediči generala Maistra, v lasti Univerzitetne knjižnice Maribor. Z razglasitvijo se je UKM zavezala k ustreznemu popisu knjižničnega gradiva iz Maistrove zapuščine. Ker gre za izjemno osebno knjižnico, je UKM tako pri postavitvi kot pri popisovanju težila k ohranitvi izvirne postavitve, kolikor se le da. To ni pomembno le z vidika same hrambe in zaščite gradiva, temveč predvsem zaradi popisa in prezentacije knjižne zapuščine osebne knjižne zbirke Maistrove knjižnice – *maistrane* kot kulturnega spomenika. Tako se ohranja knjižnična zbirka kot celota, ohranja se tudi princip provenience in njene prvotne ureditve, vendar z vidnostjo v vzajemnem računalniškem katalogu.

Metodologija/pristop: Gre za kronološki pregled postopnih korakov od prevzema do razglasitve. Zaradi umanjkanja splošnih navodil ali priporočil, kako inkorporirati iz-

virne signature v sistem COBISS, gre za popis postopkov in odločitev, ki so pripeljali do sprejetih prilagoditev. Taka obravnava osebnih knjižnic je pri nas prej izjema kot pravilo, saj knjižničarska stroka še ni prepoznala pomena celostne obravnave in ohranitve osebnih knjižnic kot kulturnozgodovinske vrednosti.

Rezultati: Specifika postavitve gradiva v osebni knjižnici, ki izhaja iz izvirne postavitve njenega tvorca, vpliva na delovne postopke. Predstavljene rešitve pri signiranju, inventariziranju in opremljanju gradiva, kot tudi inkorporiranje obstoječe izvirne postavitve v sistem COBISS na način, kot ga zahtevajo pravila o vpisovanju podatkov o zalogi, vključno z nastavitvami lokalnih šifrantov, kažejo, da inkorporacija izvirne postavitve ni tako preprosta, kot se zdi na prvi pogled. S seboj prinaša posebnosti, ki niso čisto kompatibilne pri 'prenosu' v sistem COBISS in njegove zakonitosti, zato je predstavljen rešitev, ki se je zdela v UKM pri popisovanju najbolj sprejemljiva. Maistrova knjižnica v UKM tako postaja vidna v COBIB-u, hkrati pa ohranja svojo avtentično postavitev in izjemnost.

Omejitve (raziskave): Osebnost knjižnice so zrcalo posameznika, ne le po sami vsebini, temveč tudi po razvrščanju. Te specifičnosti se lahko kažejo kot obremenjujoče, ko skušamo izvirno postavitev in označevanje prenesti v obstoječi sistem popisovanja zaloge. Slednji namreč ne omogoča vključitve vseh posebnosti.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Prispevek predstavlja organizacijo dela in postopke popisovanja, predvsem pa natančneje razloži strukturo postavitve in signature. Predstavljene rešitve so lahko v pomoč drugim skrbnikom osebnih knjižnic, ki stremijo k širši promociji vsebin s popisovanjem v slovenski vzajemni katalog. Maistrova knjižnica v UKM je primer sistematične obravnave osebnih knjižnih zbirk. Ohranjanje svoje avtentičnosti, hkrati pa sledi današnji knjižničarski stroki.

Ključne besede: Maistrova knjižnica, kulturni spomenik državnega pomena, Univerzitetna knjižnica Maribor, osebne knjižnice, COBIB, inkorporacija, inventarizacija, signiranje

Abstract

Purpose: In 2018, the Maister Library, held by the University of Maribor library (UKM), became a cultural monument of national importance. It is a comprehensive book heritage, which has been in the possession of the University Library of Maribor since 1998, when a gift agreement was signed with the heirs of General Maister. With the proclamation, the UKM undertook to make a proper inventory of the library materials from Maister's estate. As this is an extremely personal library, the UKM has endeavored to preserve the original layout as far as possible, both in the layout and in the inventory. This is important not only from the point of view of the preservation and protection of the material itself, but above all for the inventory and presentation of the book legacy of the Maister Library-Maisteriana's personal book collection as a cultural monument. This preserves the library collection as a whole, and also preserves the principle of provenance and its original arrangement, but with visibility in a reciprocal computer catalog.

Methodology/approach: This is a chronological overview of the gradual steps from acquisition to proclamation. In the absence of general instructions or recommendations on how to incorporate original signatures into COBISS, this is an inventory of the processes and decisions that led to the adaptations adopted. This treatment of personal libraries is the exception rather than the rule in this country, as the library profession has not yet recognized the importance of the comprehensive treatment and preservation of personal libraries as cultural and historical assets.

Results: The solutions presented for the signing, inventorying and equipping of the material, as well as the incorporation of the existing original layout into the COBISS system in the way required by the rules on the entry of holding data, including the setting of local code lists, show that the incorporation of the original layout is not as simple as it seems at first sight. It brings with it peculiarities that are not quite compatible with the 'transfer' to COBISS and its legalities, so the solution presented here is the one that seemed to be the most acceptable in the UKM inventory. The Maister Library at UKM is thus becoming visible in COBIB, while retaining its authentic layout and exceptional character.

Research limitations: Personal libraries are a mirror of the individual, not only in terms of their content but also in terms of their classification. These specificities can prove burdensome when trying to transfer the original layout and labelling to an existing inventory system. The latter does not allow all the specificities to be included.

Originality/practical implications: The paper presents the organization of work and the inventory procedures, and in particular, explains the structure of the layout and signatures in more detail. The solutions presented may be of help to other personal library administrators who aim to promote the content of the Slovenian mutual catalog more widely through inventorying. The Maister Library at the UKM is an example of systematic treatment of personal library collections. It preserves its authenticity while keeping pace with today's library profession.

Keywords: Maister Library, cultural monument of national importance, University of Maribor library, personal libraries, COBIB, incorporation, inventorying, signing

1 Uvod

Knjižna zapuščina generala Rudolfa Maistra, ki jo hrani Univerzitetna knjižnica Maribor (UKM), predstavlja celovito knjižno zapuščino osebne knjižne zbirke. Tako imenovana *maistriana*, ki je od leta 1998, ko je bila podpisana darilna pogodba z dediči generala Rudolfa Maistra, v lasti UKM (Cundrič, 1998).

Knjižnično gradiva Maistrove knjižnice danes tvori posebno zbirko, oddvojeno od rednega knjižničnega fonda in hranjeno v zanjo posebej prirejenem prostoru. Maistrova knjižnica v UKM predstavlja nekakšno izjemo, saj praksa knjižnic nasploh ni izključno ohranjanje principa provenience in prvotne ureditve. Večina gradiva iz zapuščin se običajno inkorporira v redni fond. Ker gre v primeru

Maistrove knjižnice za pomembno gradivo pri raziskovanju slovenske literarne in kulturne preteklosti sploh, se zdi stremljenje k čim bolj avtentični postavitvi in ohranjanje celote edino smiselno.

Za razumevanje pomena in vloge te posebne knjižnične zbirke za slovensko kulturno dediščino je treba osvetliti delovanje Rudolfa Maistra kot strastnega ljubitelja knjig in lastnika ene največjih in najlepših zasebnih knjižnic z začetka 20. stoletja na Slovenskem. Izgradnja knjižnice se je začela leta 1912 v Ljubljani in dosegla svojo temeljno ureditev v Maistrovem mariborskem obdobju med leti 1914 in 1934. Preživela je selitve v času druge svetovne vojne in premestitve po njej ter končno našla svojo postavitve v prostoru UKM.

Slika 1: Vhod v Maistrovo knjižnico v UKM (foto: UKM, Zbirka drobnih tiskov)

Knjižna zapuščina generala Rudolfa Maistra je primer zgodovine celovite knjižne zapuščine osebne knjižnice (Bibliotekarski terminološki slovar, 2009) in je danes

v UKM oddvojena od rednega knjižničnega fonda in hranjena v zanjo posebej prirejenem prostoru ter na voljo strokovni in širši javnosti (Slika 1).

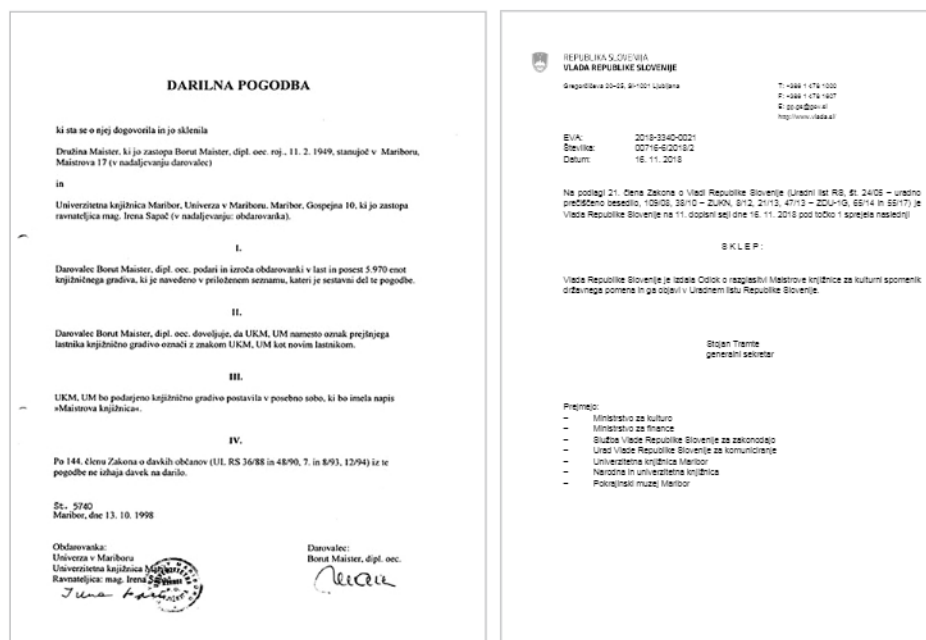
2 Izgradnja Maistrove knjižnice

Maistrov največji prispevek k nacionalni kulturni zgodovini predstavlja njegovo bibliofilsko delovanje (Stavbar in Kolbič, 2015). Bil je strasten ljubitelj knjig in lastnik ene največjih in najlepših zasebnih knjižnic na Slovenskem, ki je vrhunec izgradnje doživela v Mariboru. Večinoma je zbiral samo slovenske knjige in časopise, ki jih je iskal po župniških, šolah, pri premožnejših kmetih, jih kupoval po knjigarnah in starinarnicah. Po generalovi smrti je knjižnica prešla v last sinov, med drugo svetovno vojno je bila zaplenjena s strani nemškega rajha, vendar so po posredovanju Otona Župančiča varstvo zahtevale italijanske okupacijske oblasti. Po vojni so knjige prepeljali nazaj v Maribor.

»Ena največjih in najlepših zasebnih knjižnic na Slovenskem« (Glaser, 1934, str. 264), kakor je knjižno zbirko opisal Janko Glazer, je od oktobra 1998 s pogodbo o darovanju s strani dedičev generala Rudolfa Maistra v lasti UKM. Glazerjeva pohvalna ocena se nanaša tudi na lepo in skrbno opremo knjižnice, saj jo je v letih od 1930 do 1935 strokovno urejala prof. Silva Trdinova (Glaser, 1934) in bogato knjižno zbirko oblikovala po bibliotekarskih načelih. Maister je svojo knjižnico sistematično dograjeval vse do smrti leta 1934, po njej so jo dopolnjevali dediči. Maistrova knjižnica danes predstavlja eno izmed posebnih zbirk gradiva, ki so vključene v Enoto za domoznanstvo in posebne zbirke v UKM. Pod posebnimi pogoji je na voljo obiskovalcem in raziskovalcem.

Za UKM, ki daje velik pomen domoznanstvu, je bila pridobitev Maistrove knjižnice zaradi zaslug, ki jih je imel Maister za Maribor, spominskega značaja (Cundrič, 1998). Gibalo teženj za prevzem *maistriane* je bilo tudi zavedanje, kako bogate so bile nekoč zasebne meščanske knjižnice (Sapač, 1998; Stavbar, 2011), med katerimi je bila ena najlepših zagotovo Maistrova knjižnica. Tudi danes za *maistrano* skrbi Enota za domoznanstvo in posebne zbirke UKM (Stavbar, 2011, str. 250–251).

Od leta 2014 je Maistrova knjižnica preurejena in postavljena po sistemu, kot je bila knjižnica urejena v Maistrovem mariborskem obdobju. Leta 2018 je bila z odlokom Vlade republike Slovenije razglašena za kulturni spomenik državnega pomena (Slika 2).

Slika 2: Darilna pogodba, podpisana 13. 10. 1998, s katero so dediči generala Maistra predali Maistrovo knjižnico UKM (levo); Sklep o razglasitvi Maistrove knjižnice za kulturni spomenik državnega pomena (desno) (UKM, arhiv)

3 Fond Maistrove knjižnice

Selekcijski kriteriji, na katerih je Maister gradil svojo knjižnico, so bili preprosti. Poskušal je zbrati vso slovensko poezijo, slovensko pesništvo, znanstveno literaturo, »boljša« slovenska literarna dela, izjemoma prevode svetovne književnosti. Sodobniki so tako lahko upravičeno trdili, da je to knjižnica, v kateri »zlepa ni manjkala kaka slovenske knjiga«. Po Maistrovi smrti je knjižnico dopolnjeval in zanjo skrbel njegov sin Borut. Ob tem je treba poudariti, da Maister svoje knjižnice ni uporabljal za razvoj svojih poklicnih interesov, niti za sproščujoče branje. Prav tako to ni bila salonska knjižnica, s katero bi navzven dokazoval svojo odličnost in izobraženost. Kot meni Kodrič-Dačić (2015, str. 126), se Rudolf Maister v luči zbranih fondov kaže predvsem kot bibliofil in domoljub.

Z izjemo slovenske poezije, ki je bila pri zbiranju prva prioriteta, širok vsebinski razpon gradiva kaže na to, da Maister knjig ni izbiral glede na tematiko. Izjema je le odsotnost vojaške literature, kar bi glede na njegovo poklicno kariero lahko pričakovali. V zbirki tako najdemo od referenčnih in preglednih del (poleg obveznega Brockhaus konversations-Lexicon) še Narodno enciklopedijo

(Stojanović, Stanoje), *Lexicon von Steyermark* (Schmutz, Carl) in *Allgemeine Weltgeschichte* (Schuki, I. B.). Od tujih klasikov oziroma popularnih avtorjev so v zbirki zbrana dela Goetheja, Lessinga, Klopstocka, Schillerja, Wielanda in dramatika Ferdinanda Raimunda. Posebno mesto zavzemajo zbrana dela Theodorja Körnerja, nemškega pesnika in vojaka. Nemških prevodov tujega leposlovja je malo, izjema so romani angleškega pisatelja Bulwer-Lyttona.

Ostalo gradivo je po vsebini vezano na Slovenijo, Slovence in na slovenski jezik.

Kronološki vsebinski pregled knjižničnega gradiva najdemo v študiji Kodrič-Dačić (2015). Maister je v svoji knjižnici zbral obsežno zbirko slovenskih časopisov, pa tudi za Slovence pomembno nemško časopisje, ki je izhajalo na Slovenskem. Tako najdemo Vodnikove *Lublanske Novize* (1800). Iz prve polovice 19. stoletja so v zbirki še Beiweisove *Kmetijske in rokodelske novice* (1843–1894), dva letnika Cigaletove *Slovenije* (1848, 1849), *Slovenski cerkveni časopis* (1848), vsi letniki *Vedeža* (1848–1850), prvi slovenski dijaški list ter prvi poskus slovenskega družinskega lista *Pravi Slovenec* (1849). V zbirki je tako rekoč vse pomembnejše slovensko časopisje, tako časniki kot revije, ki je izhajalo ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja. Med periodiko je vrsta ženskih časopisov: tržaška *Slovenka* (1900–1902), ljubljanska *Slovenska gospodinja* (1912–1913), tržaški *Ženski svet* (1923–1928), *Koroška zora* (1920) in tržaški list *Jadranka* (1921–1923). Pri izboru in prisotnosti ženskega časopisja v Maistrovi knjižnici prav gotovo ni zanemarljiva vloga in izbor Maistrove žene, ki je bila družbeno in društveno aktivna.

Med gradivom je tudi obsežen korpus s sezname dijakov, izvestji in poročili, pa tudi obsežna zbirka koledarjev in pratik.

Maister je zbral bibliofilsko zbirko, ki je izjemna po svojem obsegu in izčrpnosti, predvsem pa po svojih selekcijskih kriterijih. Knjižnica prav gotovo dokumentira »slovenske nacionalne tendence konca devetnajstega stoletja« (Kodrič-Dačić, 2015, str. 134).

4 Ureditev Maistrove knjižnice

Podatki o Maistrovi knjižnici skozi desetletja so skopi. Lenardov¹ opis Maistrove knjižnice je dopolnil Janko Glazer, ki je izpostavil pomen raritetnih publikacij v

¹ Dr. Leopold Lenard (1876–1962, publicist, teolog in filozof) je v Straži 1919 opisal Maistrovo knjižnico in njeno ureditev v štirih omarah.

Maistrovi knjižnici (Glaser, 1934). O Maistrovi knjižnici piše tudi Josip Vidmar, ki se je s knjižnico seznanil leta 1926 (Vidmar, 1985). Pogled v knjižnico iz obdobja Maistrovega življenja pa izkazuje tudi zapis Maistrovega sina Boruta (Maister, 1968).

Po pregledu vseh razpoložljivih ohranjenih podatkov o zgodovini knjižnice je bila v UKM sprejeta odločitev, da se ponovno vzpostavi ureditev, ki jo izkazujejo nalepke na gradivu. Izvedena je bila preureditev postavitve gradiva po klasifikacijskem sistemu ohranjenih nalepk in izvedeni so bili postopki, ki bi posledično omogočili zaključek postopka za razglasitev knjižnice za kulturni spomenik. V Maistrovem letu 2014 se je v UKM celostna preureditev postavitve knjižnice tudi zaključila. V sodelovanju s Trubarjevim antikvariatom je bila ponovno ovrednotena celotna zbirka (Golob, 2014). V sodelovanju s strokovnjakinjo iz NUK-a, dr. Evo Kodrič-Dačić (2014) pa je bilo oblikovano strokovno mnenje o kulturno zgodovinskem pomenu knjižnice.

5 Kulturni spomenik državnega pomena

Leta 1956 je posebna komisija² pregledala 62 zabojev s knjigami Maistrove knjižnice, ki so bile po drugi svetovni vojni leta 1948 iz Gradca vrnjene v Maribor. Komisija je predlagala, da se Maistrova knjižnica razglasi za kulturni spomenik. Postopek razglasitve je bil sprožen torej že leta 1956, a je ostal nezaključen.

V letu 2014 je UKM ponovno pričela z aktivnostmi za razglasitev Maistrove knjižnice za kulturni spomenik državnega pomena. Ta pomen je utemeljevala z obrazložitvijo, da ima Maistrova knjižnica izjemen pomen za Republiko Slovenijo ter posebno kulturno vrednost kot pomemben vir za razumevanje zgodovinskih procesov, pojavov ter njihove povezanosti s sedanjo kulturo, ter kot spomin na izjemno osebnost Rudolfa Maistra.

Oddana vloga za razglasitev Maistrove knjižnice za kulturni spomenik novembra 2014 (UKM, 17. 11. 2014) je vsebovala tudi:

- Strokovno mnenje o Maistrovi knjižnici v UKM (dr. Eva Kodrič-Dačić, NUK, 5. 11. 2014),
- Oceno Maistrove knjižnice (Stanka Golob, Trubarjev antikvariat, 3. 11. 2014).

² Komisijo so sestavljali dr. Franc Sušnik, prof. Alojz Gspan, Borut Maister, prof. Janko Glazer in prof. Bogo Teplý. (Stavbar in Kolbič, 2015).

Dodano kasneje kot priloga:

- Predlog za razglasitev Maistrove knjižnice za premični spomenik državnega pomena (Pokrajinski muzej Maribor, 20. 1. 2015),
- Soglasje UKM za razglasitev (UKM, 20. 1. 2015).

Številne aktivnosti, pobude in poslanska vprašanja so novembra 2018 rezultirale v razglasitvi Maistrove knjižnice za kulturni spomenik državnega pomena. Odlok o razglasitvi (2018) ima v 3. členu zapisane vrednote, ki utemeljujejo razglasitev Maistrove knjižnice za spomenik državnega pomena:

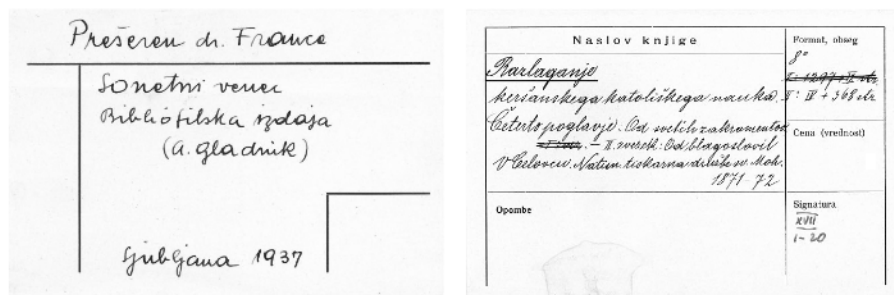
- knjižnična zbirka osvetljuje celostno delovanje in izjemno osebnost Rudolfa Maistra,
- knjižnica je ena največjih in v okviru sebi lastnih selekcijskih kriterijev ena najbolj izčrpnih knjižnic svojega časa,
- dve tretjini zbirke predstavljajo enote, ki so starejše od 100 let,
- sestavljajo jo znamenita dela vseh pomembnih slovenskih avtorjev ter izjemna zbirka slovenske periodike iz 19. in prve četrtine 20. stoletja.

Z razglasitvijo Maistrove knjižnice za kulturni spomenik državnega pomena je bil dosežen namen, da se ohranijo njene kulturne vrednote in prepoznavnost ter zagotovi celovitost in javna dostopnost knjižne zbirke.

6 Avtentičnost postavitve – izvirna postavitve

Maistrova knjižnica je bila skrbno urejena. Tudi po zaslugi literarne zgodovinarke, pisateljice in prevajalke prof. Silve Trdin, ki jo je urejala med letoma 1930 in 1935, ko je službovala v Mariboru. Večina knjig je še danes opremljena z nalepko s signaturo, ki izkazuje sistematično urejenost knjižnice in razvrščanje gradiva po tematiki. Oznaka – signatura na nalepki – je sestavljena iz rimske številke, ki ji sledi ena ali več arabskih števil. Tudi nekateri ohranjeni kataložni listki pričajo o urejenosti knjižnice po določenem sistemu (Stavbar, 2014). Ohranjenih ročno pisanih kataložnih listkov je le nekaj (ok. 30), ki so bili priloženi k samim publikacijam in smo jih ob urejanju izločili. Njihov pregled kaže, da sta jih urejali najmanj dve osebi, na kar sklepamo iz tipa pisave, in sicer v dveh različnih časovnih obdobjih – slednje nakazuje tudi oblikovanost samega kataložnega listka s štirimi ali šestimi razdelki za različne podatke. Poleg več ali manj bibliografskih in lokacijskih podatkov jih lahko razdelimo tudi na tiste brez vpisane signature in tiste, ki jo imajo. Različna barva pisala ali stil pisanja pa dokazujeta, da je bila signatura verjetno vpisana naknadno. Iz oblike popisnih podatkov na samem listku lahko sklepamo, da je tudi uvrščanje gradiva na police potekalo najverjetneje v najmanj dveh korakih: najprej so bili popisani osnovni opisni

podatki, ko pa je bila publikacija tudi pregledana in ji je bila določena glavna tematika, so dopisali tudi signaturo (Slika 3).

Slika 3: Kataložna listka, priložena h gradivu

Od prenosa Maistrove knjižnice v UKM leta 1989, pa vse do leta 2013, ko je UKM pristopila k projektu preureditve Maistrove knjižnice, postavitve knjig na policah ni sledila izvirni postavitvi knjižnice v katerem koli njenem obdobju. Zapisov o strukturi ali klasifikacijskem sistemu postavitve Maistrove osebne knjižne zbirke ni na voljo. Vendar se je UKM 2013 lotila preureditve dostopa do prostora Maistrove knjižnice, izdelave vizualnih in informativnih materialov ter osvežitve postavitve (Stavbar in Kolbič, 2015).

Sprejeta je bila odločitev, da se ponovno vzpostavi ureditev, ki jo izkazujejo nalepke na gradivu. Izvedena je bila preureditev postavitve gradiva po klasifikacijskem sistemu ohranjenih nalepk. Izpeljani so bili postopki, ki so posledično bili podlaga pri razglasitvi knjižnice za kulturni spomenik državnega pomena. Knjižnična zbirka Maistrova knjižnica je ohranjena kot celota, ohranjen je princip provenience in njene prvotne ureditve, zagotovljeni pa so tudi pogoji za varovanje in hranjenje nacionalnega bogastva. Pri opremi je potrebno poudariti, da je bilo večino gradiva v zbirki ob prevzemu tudi dodatno prevezano v trde platnice.

Danes je gradivo Maistrove knjižnice v glavnini urejeno po izvornem sistemu, upoštevajoč razpoložljive oznake na ohranjenih nalepkah s signaturami. Izvor na postavitve gradiva v Maistrovi knjižnici je tudi del signature v bibliografskem zapisu posamezne enote. Vendar je bilo za del gradiva izvorni sistem postavitve žal nemogoče pustvariti, saj nismo razpolagali s podatki, na podlagi katerih bi to lahko storili. Ravno tako obstaja izjema tudi pri postavitvi dela zbirke, za katerega smo iz objektivnih razlogov, kot je npr. varovanje oziroma zaščita gradiva ter ohranitev naslova kot celote pri periodiki, presodili, da je prilagoditev ustreznejša. Ob zagotavljanju avtentičnosti postavitve in navedenih razlogov

za izjeme oziroma odstopanja je gradivo razvrščeno v štiri sklope, ki ustvarijo tudi štiri podlokacije. Spodaj so navedene v zaporedju, kot si sledijo v prostoru:

- Periodično gradivo je postavljeno posebej, pred monografije. Urejeno je po abecedi naslovov, z ohranjenim izvirnim klasifikacijskim sistemom. Obstaja tudi večji del periodičnega gradiva brez signatur. Kot je zapisal Lenard (1919) v kratkem popisu Maistrove knjižnice, »prva omara pri vhodu vsebuje slovensko časopisje«, kar je bilo upoštevano tudi pri postavitvi v UKM.
- Monografsko gradivo je postavljeno po izvirni, torej prvotni Maistrovi klasifikaciji oziroma signaturah – te so zapisane ročno, na ozkih nalepkah na prvi strani ovoja v levem kotu. Sestavljene so iz rimske številke, ki ji sledita arabski. Enako so označene tudi druge publikacije.
- Rariteto gradivo je izloženo iz tekočega zaporedja izvirne postavitve zaradi samega varovanja gradiva – gradivo je namreč položeno v ležeč položaj. Kljub temu je zloženo po zaporedni izvirni klasifikaciji oziroma signaturi, kolikor lahko takšna ureditev zaporedju sledi. Police, na katere so raritete postavljene, so zaščitene še s steklenimi vrati.
- V zadnji sklop je uvrščeno gradivo, ki ni imelo nikakršne signature oziroma klasifikacije in katerega postavitev ni bilo mogoče rekonstruirati po nobenem elementu. Nalepke s signaturami so z gradiva sčasoma odpadle ali pa je pisava na njih popolnoma zbledela – za te se je na novo dodala zaključna skupina oziroma razdelek XX.

7 Razvrstitev gradiva

Kot je ugotovila Kodrič-Dačić (2015), zbirka ni funkcionalna, temveč bibliofilska, zato tudi sama razvrstitev in postavitev gradiva poteka po sistemu, kot ga je zastavil Maister. Vsebinsko je gradivo razvrščeno v 19 glavnih tematskih sklopov. Ti so v signaturi označeni z rimsko številko, ki ji za piko sledi arabska številka – ta pomeni številko police, na kateri je bila spravljena. Nato pomišljaj uvede zaporedno številko publikacije na tej polici. Npr. za delo *Šotor miru: idila* Alojzija Merharja iz leta 1918 je izvirna signatura I. 4- 20, ki pomeni, da gre za dvajseto publikacijo na četrti polici v knjižni omari, na kateri stoji slovenska poezija, ki ji sledi dramatika in tako naprej.

8 Bibliografska obdelava

Po pregledu zbirke so bila pripravljena delovna navodila, ki so vsebovala: popis obstoječega stanja, postopke dela (kdo, kaj, v kakšnem zaporedju), ter strukturo

signature z vsemi dogovorjenimi posebnostmi pri lokacijskih podatkih vključno z morebitnimi odstopanji oziroma izjemami.³ V popise je bilo vključenih več sodelavcev iz Enote za pridobivanje in obdelavo knjižničnega gradiva ter Enote za domoznanstvo in posebne zbirke, vključena je bila tudi študentka biblioteekarstva.

Gradivo smo preverjali v vzajemnem katalogu COBIB po zaporedju postavitve publikacij na policah. Ob pregledu polic smo vzporedno preverjali delovni popis, ki je bil pripravljen ob prevzemu leta 1998 (Serčič, 1998), ki smo ga ustrezno popravili oziroma dopolnili. Bibliografske zapise smo ob prevzemanju v lokalni katalog po potrebi dopolnili z gesli, signaturami in inventarnimi številkami ter dopolnili z ostalimi lokacijski podatki. Gradivo smo opremili in uvrstili nazaj na svoje mesto – za gradivo bo v prihodnje potrebna še morebitna dopolnitev bibliografskih zapisov. Za nekaj gradiva je bilo treba opraviti celotno opisno in vsebinsko katalogizacijo – pri tem prevladujejo raritete in antikvarno gradivo, pa tudi separati.

9 Signiranje, inventariziranje in drugi lokacijski podatki

9.1 Struktura signature

Signatura je glede na ostalo gradivo prilagojena, saj je bilo le tako možno zagotoviti ohranitev obstoječe postavitve. V UKM je celotni fond urejen po treh glavnih principih postavitve:

- gradivo je dostopno v prostem pristopu v dveh nadstropjih in urejeno po strokah, torej po postavitvenih UDK vrstilih;
- lahko je dostopno v posebnih zbirkah;
- večino gradiva pa je hranjenega v skladišču.

Povsod je nadaljnja ureditev po formatih in znotraj tega po zaporedni številki (numerus currens). Takšna postavitev je v signaturi izražena s postavitvenimi UDK vrstili, lokacijo in vrsto gradiva, formatom in zaporedno oziroma tekočo številko, ki ji sledi še označevanje morebitnih delov, dvojnic in abecedni del, če ti elementi obstajajo. Kombinirana struktura omogoča, da so na gradivu ob izločanju oziroma prestavitvah na druge lokacije nujne le minimalne spremembe.

³ Popisano v Delovnem navodilu 2019/2: Maistrova knjižnica – signatura, obdelovanje (interno gradivo). Delovna navodila pri obdelavi se pripravijo z namenom optimizacije delovnih postopkov, ki odstopajo od običajnih, in natančnim popisom posebnosti in dogovorov.

Glede na vrste gradiva in/ali formate publikacij se signature dodeljujejo s pomočjo števcov in lokalnih šifrantov v sistemu COBISS.

Da bi ohranili obstoječo postavitev Maistrove knjižnice, je bil možen le ročni vpis lokacijskih podatkov, saj se izvirna postavitev, sestavljena iz arabskih in rimskih števil, prekriva z obstoječimi šifranti v COBISS 3/Zaloga in izpisanimi oznakami formatov na nalepkah s črtnimi kodami ter izpisi na COBISS+. Tudi zaradi ohranitve izvirne zaporedne številke ni bilo možno uporabljati obstoječega števca zaporedne številke (*numerus currens*), ki se sicer uporablja za večino gradiva, saj ne bi služila svojemu namenu, sploh za to, ker smo ob odločitvi pravilno sklepali, da se bo za del gradiva dalo rekonstruirati izvirno postavitev. V takšnih primerih bi seveda le-to bilo nemogoče vstaviti med že obstoječe zaporedje, saj se števci sprožajo avtomatsko po svojem zaporedju. Je pa obstoječa rešitev z ročnim vnosom podatkov o zalogi izpeljana na način, kot je že uporabljen v Zbirki drobnih tiskov.⁴ S tega vidika je bilo mogoče tudi izkustveno predvideti, kako bodo nekatere odločitve vplivale na pridobivanje končnih podatkov same zbirke za raznolike potrebe, od uporabniških do statističnih, vključno z izpisi.

9.2 Inventarizacija

Gradivo, ki se uvrsti v fond UKM, dobi zaporedno inventarno številko. Ker so se predvojne evidence, vključno z inventarnimi knjigami, porazgubile, so bile po letu 1945 nastavljene nove. V času nastajanja posebnih zbirk, kot so npr. današnja Zbirka drobnih tiskov, Kartografska zbirka ali Glasbena in filmska zbirka, so bile za njih nastavljene samostojne inventarne knjige, običajno več njih glede na vrsto gradiva.⁵ Danes obstajajo za vse publikacije, vključno z gradivom iz posebnih zbirk, le tri inventarne knjige: za monografsko gradivo, za periodično gradivo, in za neknjižno gradivo.⁶ Inventarne knjige so vezane na koledarsko leto, kar pomeni, da se z vsakim januarjem začne inventarna številka z 1. Inventarna številka se označi tudi v gradivu, vpisana je kombinirano z uvajalno številko, ki napoveduje eno izmed zgornjih treh inventarnih knjig, koledarskim letom in zaporedno številko. Tudi sama inventarizacija poteka avtomatsko s pomočjo števcov inventarnih števil.

⁴ Ta je bil uveden ob prehodu obdelave gradiva te zbirke v COBIB leta 1997. Več glej Kerec (2003).

⁵ Zbirka drobnih tiskov ima tako štiri inventarne knjige.

⁶ Inventarna knjiga za neknjižno gradivo vključuje popis CD-jev, blu-ray-ov, računalniških ključkov, gramofonskih plošč, fotografij, plakatov, drobnih tiskov, vključno z raritetami, muzikali, glasbenimi ploščami ipd.

Gradivo Maistrove knjižnice je vključeno v tekoči sistem obstoječega načina inventarizacije. Gradivo dobi zaporedno inventarno številko glede na vrsto gradiva in se tako skrajšan bibliografski zapis vključi v eno izmed treh inventarnih knjig. Ker v postopku obdelave hkrati poteka obdelava drugega gradiva, si bibliografske enote Maistrove knjižnice po inventarni knjigi ne sledijo nujno zaporedoma. Samostojni izpis oziroma evidenca zbirke Maistrove knjižnice se zato tvori iz kombinacije z drugimi lokacijskimi podatki.

9.3 Drugi lokacijski podatki

Pri vključitvi posebne zbirke v obstoječi sistem evidenc in popisovanja je ključnega pomena specifikiranje zahtev in potreb, ki jih je treba zagotoviti. Z namenom zagotavljanja ustreznega in enoznačnega izpisa pri obdelavi *maistriane*, so bile dogovorjene tudi dodatne posebnosti. Potrebno je bilo nastaviti nekatere dodatne parametre, za kar je bila potrebna tehnična podpora IZUM-a.⁷ Pred samimi nastavitvami pa je bilo potrebno preveriti (ne)zasedenost zelenih oznak v obstoječih šifrantih, ustreznost oblike izpisa v katalogu, ustreznost izpisa nalepk s črtnimi kodami, predvsem pa zagotovitev ustreznih izpisov za različne namene.

Gradivo je dobilo oznako lokacije MK, ki se v katalogu oziroma v COBISS+ izpiše kot *Maistrova knjižnica*. Maistrova knjižnica oziroma MK je nova lokacija oziroma podlokacija v UKM,⁸ gradivo pa je dostopno le za vpogled oziroma za uporabo v čitalnici. Dodali smo tudi opombo, da gre za zapuščino Rudolfa Maistra. Hkrati smo popisali tudi posebnosti o izvodu, kot so npr. poškodovanost vezav in ohranjenost izvodov, prisotnost oziroma odsotnost lastniških žigov in drugih zabeležk.

10 Oprema, varovanje in ohranjenost gradiva

Gradivo je izredno dobro ohranjeno in v glavnem tudi nepoškodovano. »Kakor je knjižnica bogata vsebinsko, tako se odlikuje tudi po lepi in skrbni opreми« je ugotovil že Glaser (1934, str. 264). Maister je bil resnično velik bibliofil in je skrbel

⁷ Oddanih je bilo nekaj zahtevkov za dodatne nastavitve (npr. podlokacija) oziroma za urejanje lokalnih šifrantov, saj je bila v začetku leta uvedena sprememba v administratorskih pooblastilih na lokalnem nivoju, s tem pa podaljšani delovni postopki nastavitvev lokalnih parametrov, ki so zahtevali vmesno delovno stopnjo in posledično časovni zamik.

⁸ V UKM je sicer 47 podlokacij.

tudi za to, da so bili zbrani izvodi skrbno zaščiteni. Večino gradiva je dal prevezati v trde platnice, mnogo publikacij je zvezanih skupaj po več kosov. Zlasti pri periodiki zasledimo vezave, ki združujejo v en fizični kos tudi po več zvezkov. Takšen je tudi primer časopisa *Argo – Zeitschrift für krainische Landeskunde*, kjer je v skupen fizični kos uvezanih devet števil. Takšne vezave pa so predstavljale tudi svojevrsten izziv pri izpeljavi konsistentnosti signature.

Pri obdelavi je bilo gradivo označeno z lastniškim žigom s posebnim črnilom za arhivsko gradivo, ravno tako sta signatura nad in inventarna številka pod lastniškim žigom vpisana s svinčnikom B. Nekaj gradiva, pretežno nevezano časopisje, je bilo zaščitenega s po meri izdelanimi mapami iz trajno obstojne lepenke. Večina raritetnega gradiva pa je bilo dodatno zavarovanega s srajčko iz trajno obstojnega papirja.

Po dokončani obdelavi smo natisnili nalepko s črtno kodo, ki smo jo nalepili na pasico iz trajno obstojnega papirja, le-to pa smo vstavili na zadnji notranji list v publikaciji. Za tiskanje nalepk na vstavljenih pasicah smo se odločili zaradi hitrejšega in lažjega rokovanja z gradivom v nadaljnjih postopkih (iskanja, zadrževanja, računalniško izvedeno inventuro ipd.).

V prostoru se tudi nenehno preverja ustreznost bioklimatskih pogojev.

11 Zaključek

Maistrova knjižnica zaradi svojega pomena zahteva posebno, bolj poglobljeno in resnično premišljeno obravnavo, in to z vseh zornih kotov. Pred leti je Kodrič-Dačić (2015) za Maistrovo knjižnico zapisala: »Skrb za knjižnico in strokovna obravnavo, ki je bila knjižnica deležna, je izjemna pri obravnavi osebnih knjižnic na Slovenskem: Maistrova knjižnica je namreč hranjena kot enotna zbirka, ločena od drugih fondov UKM, izdelan je bil popis knjižnice, UKM pa si prizadeva za zaščito in promocijo zbirke. Taka obravnavo osebnih knjižnic je pri nas prej izjema kot pravilo, saj knjižničarska stroka še ni prepoznala pomena celostne obravnave in ohranitve osebnih knjižnic kot kulturnozgodovinskih vrednosti«. Zato se je zdelo tudi edino sprejemljivo, da se zaradi ohranitve principa provenience in bibliofilskega značaja same zbirke ohrani avtentična postavitve. Ker klasifikacija, izražena na signaturnih nalepkah, ni popolnoma kompatibilna s sistemom COBISS/Zaloga in sistemom razvejane postavitve ter z vsemi avtomatskimi števci v UKM in posledično iz tega izhajajočih izpisov na COBISS+, je bil pri odločitvi za končne rešitve potreben resničen premislek in časovni odmik. Odločitev, na kakšen način kompenzirati pomanjkljivosti, je bila pravzaprav

precej bolj zahtevna in odgovorna, kot se zdi na prvi pogled. Ob tem je bilo treba predvideti tudi možna odstopanja, kar pa se pravzaprav skorajda ne da v celoti.

Maistrova knjižnica je kulturni spomenik državnega pomena, urejena po izvirnem principu postavitve, kar je narekovalo oblikovanje celotne signature v sistemu COBISS. Signatura ohranja avtentičnost izvirne postavitve in hkrati zagotavlja ustrezne izpise v katalogu. Sestavlja jo nova podlokacija (MK), ki ji sledi prepis izvirne signature iz signaturnih nalepk z gradiva. Ker je zbirka sestavni del celotnega fonda UKM, smo inventarno številko določili skladno s sistemom vseh inventarnih števil. Pri obdelavi smo popisovali posebnosti posamičnih izvodov, gradivo pa je dostopno v prostorih knjižnice.

Celotna signatura za že omenjeno Merharjevo idilo Šotor miru je tako zapisana v naslednjem zaporedju: MK I. 4- 20. Mnogo več elementov pa zahteva končna signatura za že omenjen časopis *Argo*, saj je treba dodati še vrsto gradiva (periodika), naslov in številčenje oziroma letnike, in se zapiše v naslednjem zaporedju: MK P XIX. 1- 70-78 *Argo* 1-9,1892-1901.

Ob zaključku pisanja tega prispevka obdelava Maistrove knjižnice še ni bila zaključena, zato tudi analiza obdelave ni njen predmet. Ker gre hkrati za obsežnejši sklop, ki presega namen tega prispevka, bo zaključna analiza celotnega popisa narejena posebej v prihodnosti. Glede na analizo opravljenega dela, končne redakcije bibliografskih zapisov in podatkov o zalogi bodo izvedene tudi morebitne dopolnitve. Takšna bi lahko bila vključitev opombe o izvoru, v kateri bi uporabnikom že v bibliografskem zapisu sporočili informacijo, da gre za izvod iz Maistrove knjižnice,⁹ saj sedaj dobi uporabnik to informacijo le iz podatka o lokaciji postavitve (Maistrova knjižnica). Za dodajanje opomb o izvoru že pri kreiranju ali prevzemanju bibliografskih zapisov se nismo odločili, ker nismo uspeli predvideti popolnoma vseh oblik zapisovanja izvirnih signatur ali inventarnih števil – sistem COBISS za slednje predvsem pri adligatih namreč še vedno nima ustrezne rešitve.

A vendarle lahko zaključimo, da je bilo z inkorporacijo zbirke kot samostojne zaključene bibliofilske knjižnice generala Rudolfa Maistra v UKM v največji meri zadovoljeno različnim vidikom: gradivo je postavljeno ločeno od drugega fonda kot samostojna zbirka, poustvarjena je izvirna oziroma avtentična postavitve, poskrbljeno je za varovanje gradiva in ustrezno opremo, gradivo pa je popisano in najdljivo v vzajemnem katalogu COBIB, in to na način umestitve v že obstoječi

⁹ Takšno opombo imajo npr. bibliografski zapisi za publikacije iz knjižnice Žige Zoisa v Narodni in univerzitetni knjižnici.

sistem popisovanja in določanja lokacijskih podatkov. Z umestitvijo popisov in najdljivostjo gradiva v vzajemnem knjižničnem katalogu je odprta možnost širšega in še bolj podrobnega raziskovanja same vsebine in duha časa, v katerem je Maistrova zbirka nastajala.

Navedeni viri

Bibliotekarski terminološki slovar. (2009). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Cundrič, J. (1998, 21. november). Maistrove knjige dostopne javnosti. *Večer*, 54, str. 18.

Glaser, J. (1934). Rudolf Maister – Vojanov kot pesnik. *Kronika slovenskih mest*, 1(4), 264–266.

Golob, S. (2014). *Ocena Maistrove knjižne zbirke*. Ljubljana: Trubarjev antikvariat.

Kerec, B. (2003). Zbirka drobnih tiskov. V V. Stavbar in S. Kurnik Zupanič (ur.), *100 let Univerzitetne knjižnice Maribor: 1903–2003: jubilejni zbornik* (str. 139–144). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.

Kodrič-Dačić, E. (2014). *Kulturno-zgodovinska vrednost osebne knjižnice Rudolfa Maistra (1874–1934)*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Kodrič-Dačić, E. (2015). Maistrova knjižnica: kaj je znanega o osebnih knjižnicah znamenitih Slovencev in kaj te govorijo o svojih tvorcih?. *Knjižnica*, 59(3), 121–137.

Lenard, L. (1919). Knjižnica generala Maistra. *Straža*, XI, 25. 7., str. 1; 28. 7., str. 1.

Maister, B. (1968, 21. november). Bil je dober in prijeten, a hkrati neizprosni mož. *Večer*, 24, str. 9, 11.

Odlok o razglasitvi Maistrove knjižnice za kulturni spomenik kulturnega pomena. (2018). *Uradni list RS*, št. 72/2018.

Sapač, I. (1998). *Maistrova knjižnica* [zloženka]. Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.

Serčič, D. (1998). *Maistrova knjižnica: delovni popis darovanega gradiva (monografije in periodika)*. Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor. Interno gradivo.

Stavbar, V. (2011). Maistrova knjižnica. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 82(29–283), 245–251.

Stavbar, V. (2014). *Maistrova knjižnica UKM* [zloženka]. Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.

Stavbar, V. in Kolbič, G. (2015). Maistrova knjižnica v UKM: pridobitev in hramba osebne knjižnice generala Maistra v Univerzitetni knjižnici Maribor. *Knjižnica*, 59(3), 139–152.

Vidmar, J. (1985). *Obrazi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Drugi uporabljeni viri

Darilna pogodba. (1998). UKM, št. 5740, z dne 13. 10. 1998. Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor. Interno gradivo.

Hartman, B. (1989). *Rudolf Maister*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

Hartman, B. (1998). *Rudolf Maister, general in pesnik*. Ljubljana: DZS.

Maister, R. (1914). Slovenska bibliografija za l. 1907–1912. *Slovan*, XII(2), 93–94.

Ministrstvo za kulturo, INDOK center. (1956). *Arhiv spisov*, spis 107/1961.

Pavlič, J. (2010). *Ni bil le general, ampak tudi bibliofil: Maistrova knjižnica*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Remšak, P. (2012). Ocena stanja materialnega varovanja v domoznanskih depojih v Univerzitetni knjižnici Maribor. V *Materialno varovanje knjižničnega domoznanskega gradiva v Sloveniji: ocena stanja depojev v Osrednjih območnih knjižnicah in Univerzitetni knjižnici Maribor* (str. 131–140). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, Sekcija za domoznanstvo in kulturno dediščino.

UKM, Rokopisna zbirka, Ms 589. Maister, B. (1978). *Usoda Maistrove knjižnice med okupacijo 1941–1945*.

UKM, Rokopisna zbirka, Ms 671. Maister Rudolf. (1911). *Pismo Lavoslavu Schwentnerju*.

Vloga za razglasitev Maistrove knjižnice za spomenik državnega pomena. (2014, 17. november). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor. Interno gradivo.

Žnidaršič, M. (2008, 24. september). General Rudolf Maister bibliofil. *Delo*, 50, str. 19.

mag. Branka Kerec Prekoršek

Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna ulica 10, 2000 Maribor
e-pošta: branka.kerec@um.si

dr. Vlasta Stavbar

Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna ulica 10, 2000 Maribor
e-pošta: vlasta.stavbar@um.si

